

## De nieuwe politieke kaart van België \*

---

door Luc HOLVOET,

Assistent aan de afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

Het opstellen van een politieke kaart van België voor de laatste gemeenteraadsverkiezingen is betekenisvol omdat de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1976 voor het eerst toelaten een duidelijk beeld te vormen van de positie van de politieke partijen op het gemeentelijk niveau. Tot voor kort was het onmogelijk de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen te vergelijken met deze van parlamentsverkiezingen aangezien de gemeenteraadsverkiezingen in het verleden vaak een geëigend karakter hadden dat niet direkt te vergelijken was met het uitsluitend partijpolitieke van de parlamentsverkiezingen.

Door het neerleggen door de verschillende politieke formaties van partijlijsten in de meeste gemeenten werd het mogelijk hun respektievelijke sterkte op gemeentelijk vlak uit te tekenen. Dit laat nu toe na te gaan of de stemmenspreiding voor de verschillende partijen in de ruimte en deze over de verschillende partijen onderling, voor de gemeenteraadsverkiezingen overeenkomsten of verschillen vertoont met deze van de parlamentsverkiezingen. De vergelijkbaarheid wordt mede vergemakkelijkt door de schaalvergroting van de gemeentelijke entiteiten die nu qua oppervlakte en inwonersaantal aanzienlijk meer de grootte van een kanton bij de parlamentsverkiezingen gaan benaderen.

Verder wordt nagegaan of de fusieoperatie zoals verwacht een ingrijpende wijziging heeft aangebracht in de aard zelf van de gemeenteraadsverkiezingen m.a.w. is de verkiezingsgestalte ongewijzigd gebleven of hebben zich daarentegen aanzienlijke verschuivingen voorgedaan, zo ja: zijn die verschuivingen voor alle gewesten dezelfde?

Door het verdwijnen van het grote aantal gemeenten en het smelten tot grotere eenheden is het eveneens van betekenis te onderzoeken of dit eventueel een effect heeft gehad op het competitiegehalte van de verkiezingen in de nieuwe gemeenten.

---

\* De hierbij horende kartogrammen steken in de vouw van de kافت van dit nummer.

## 1. Kartografische weergave van de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1976.

In vijf kartogrammen wordt per schijven van 15 % geldige stemmen het resultaat weergegeven dat werd behaald door de grootste Belgische politieke formaties (nl. CVP + PSC, BSP-PSB, PVV-PLP + PL, VU + Vlaamse lijsten Brussel, RW en FDF + Région Bruxelloise lijsten) en door de geglobaliseerde plaatselijke lijsten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1976.

Er werd een klasseinterval van 15 % genomen omdat de klassegrens van 45 % (als veelvoud van 15 %) toelaat een aanduiding te geven ten aanzien van het al of niet behalen door een bepaalde partij van de absolute meerderheid in de gemeenteraad. Een gemeentelijst die in ons kiessysteem 45 % der stemmen weet in de wacht te slepen heeft een redelijke kans ook de meerderheid binnen de gemeenteraad te behalen.

De 45 % grens is niet een absoluut gegeven t.a.v. het verwerven van de meerderheid der zetels binnen de gemeenteraad, van essentieel belang is de spreiding van de stemmen over de diverse lijsten die zich voor het kiezerskorps hebben gepresenteerd in iedere gemeente. Bij een ongeveer evenwichtige concentratie van bijna alle uitgebrachte stemmen op twee lijsten, bestaat een redelijke kans dat beide meer dan 45 % der stemmen behalen, maar slechts één van beide kan de absolute meerderheid verwerven. Een illustratie van dit geval is de stembusuitslag in de gemeente Kluisbergen (O. Vlaanderen) waar twee van de drie lijsten samen 94 % hebben bekomen, nl. de CVP-lijst bekomt 48 % en de Gemeentelijke Front-lijst 46 % der stemmen, wat elk der lijsten respectievelijk recht geeft op 9 en 8 van de 17 gemeenteraadszetels. Omgekeerd kan de spreiding der stemmen ook zodanig zijn dat een lijst die de steun geniet van minder dan 45 % van het gemeentelijk kiezerkorps reeds de absolute meerderheid verwerft. Dit laatste doet zich o.a. voor in de Antwerpse gemeente Lint waar van de zeven lijsten die aan de verkiezingen deelnamen de CVP met 42,5 % in totaal 8 van de 15 zetels wist te bemachtigen.

Gezien de 45 % grens t.a.v. het verwerven van de absolute meerderheid zowel in opwaartse als in neerwaartse richting speelt, wordt een eventuele vertekening in het beeld van een partij, t.a.v. de meerderheids-grens, in belangrijke mate gecorrigeerd.

Het doel van het werk was zo nauwkeurig mogelijk de sterkte van elk der partijen op gemeentelijk vlak in kaart te brengen. Voor de kartografische weergave der uitslagen werd gebruik gemaakt van de publikatie

der officieuze uitslagen door het Ministerie van Binnenlandse Zaken (1). Omdat de officiële uitslagen nog niet voorhanden waren moest noodgedwongen gebruik gemaakt worden van de officieuze.

Om een mogelijke vertekening tegen te gaan werd niet gepoogd, voor de partijkartogrammen, de stemmen behaald door elk der partijen binnen de kartellijsten te ventileren naar elk der samenstellende partijen toe. Er werd bijna uitsluitend gewerkt met de stemmenpercentages behaald door de lijsten onder hun nationaal nummer. Uitzondering werd evenwel gemaakt voor een beperkt aantal lijsten waar overduidelijk een dominante politieke tendens aanwezig was. Om deze lijsten te identificeren werd voor Vlaanderen gebruik gemaakt van de informatie die door de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit te Leuven naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober werd verzameld, voor Wallonië werd de informatie uit *Le Soir* van 12 oktober en de *Courrier Hebdomaire* n<sup>o</sup> 740-741 van de CRISP betrokken (2). Het spreekt vanzelf dat in de identifikatie van die lijsten een beoordelingsmoment steekt, aangezien het onmogelijk is de lijsten-samenstelling ter plaatse aan een onderzoek te gaan onderwerpen. Volledigheidshalve volgt hier een lijst van de gemeenten, naar partij, waarvoor een lijst die niet onder een nationaal nummer aan de verkiezingen deelnam als nationale partijlijst werd aangerekend.

**CVP** : Jabbeke, Wevelgem, Meulebeke, Spiere, Ekeren, Kapellen, Meerhout, Merksplas, Vorselaar, Bocholt, Hamont-Achel, Hechtel-Eksel, Heers, Anderlecht, Sint-Jans-Molenbeek.

**PSC** : Rebecq, Waterloo, Chièvres, 's Gravenbrakel, Nandrin, Butgenbach, Weimes, Attert, Messancy, Gouvy, Philippeville, Profondeville, Fauvillers, Vielsalm, La Roche en Ardenne, Bertrix.

**CVP-PSC** : Drogenbos, Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren.

**PSB** : Edingen, Sivry-Rance, Somme-Leuze, Mettet, Philippeville, Gouvy, Sainte-Ode, Vielsalm, Bertrix, Libramont-Chevigny.

**PVV** : Herzele, Brakel, Horebeke, Maarkedal, Zwalm, Zennik, Halle, Herent.

**PLP** : Chièvres, Fleurus, Dour, Erquennes, Aywaille, Luik, Somme-Leuze, La Bruyère, Aubange, Martelange, Bastenaken, Hotton, Gouvy, Vielsalm, Durbuy, Bouillon, Libramont-Chevigny, Saint-Hubert.

**PL** : Koekelberg, Elsene.

**WU** : Bree.

**RW** : Sivry-Rance, Momignies, Philippeville.

---

(1) *Ministerie van Binnenlandse Zaken*, Gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1976 : officieuze uitslagen (Brussel), 1976, stencil, 176 blz.

(2) CRISP, « Géographie des élections communales du 10 octobre 1976 », in : *Courrier Hebdomadaire*, n<sup>o</sup> 740-741, 5 november 1976, 41 blz.

*Kartogram I : CVP + PSC.*

De gemeentekaart van de CVP-PSC voor de gemeenteraadsverkiezingen gaat bijzonder sterk lijken op het vertrouwde beeld van de spreiding der stemmen behaald door deze partij bij de parlementsverkiezingen (3). Vooral voor het Vlaamse landsgedeelte is die gelijkenis frappant daar er slechts in 8,9 % van de Vlaamse gemeenten geen duidelijke CVP-lijst aanwezig was.

Het stemmenpercentage behaald door de CVP is betrekkelijk gelijkmatig verdeeld, slechts in 10,5 % van het aantal gemeenten met een CVP-lijst daalt het onder de 30 %. Daar staat dan tegenover dat de partij in 11,8 % van deze gemeenten meer dan 60 % der stemmen totaliseert wat uiteindelijk betekent dat de CVP in 77,7 % der Vlaamse gemeenten een resultaat heeft behaald dat zich tussen de 30 en de 60 % der stemmen situeert. Het duidelijkst kan de machtspositie van de CVP in Vlaanderen geïllustreerd worden door te verwijzen naar het aantal gevallen waarin ze de absolute meerderheid heeft behaald nl. in 149 op de 315 of in 47,30 % der Vlaamse gemeenten. Het CVP succes is iets minder uitgesproken in de arrondissementen Oostende-Veurne-Diksmuide in W.-Vlaanderen, Oudenaarde en Aalst in O.-Vlaanderen, de as Antwerpen-Mechelen en het arrondissement Leuven in Vlaams-Brabant.

Ten zuiden van de taalgrens staat de PSC heel wat zwakker. Slechts in 132 of 50,4 % van de Waalse gemeenten was een lijst van duidelijke PSC strekking, wat een opmerkelijk verschil is met de CVP die in 91 % der Vlaamse gemeenten aanwezig was. Het is wel zo dat de PSC daarnaast nog in tal van gemeenten een coalitie heeft aangegaan met een of meer andere partijen, vooral de PLP om een alternatief te bieden voor de PSB machtspositie in Wallonië.

De PSC blijft vooral in Henegouwen en het grootste gedeelte van de provincie Luik, in de gemeenten waar ze aan de verkiezingen heeft deelgenomen, onder de 30 % grens. Ze behaalt haar beste resultaten in de provincie Luxemburg — vooral in het zuiden waar het PSC-beeld sterk dit van de CVP in Vlaanderen benadert —, het westelijk deel van het arrondissement Nijvel en in de provincie Namen. De PSC is er toch in geslaagd in 9,90 % of in 26 van de 262 Waalse gemeenten — overwegend plattelandsgemeenten — de absolute meerderheid in de gemeenteraad te verwerven. De zwakte op gemeentelijk vlak van de PSC in Wallonië wordt nog het best gekarakteriseerd aan de hand van de grote open ruimten die de gemeenten weergeven waar de PSC niet het risico nam zich als afzonderlijke partij voor het kiezerskorps te presenteren.

---

(3) DEWACHTER W., *Politieke kaart van België*, Antwerpen, 1969, 79 blz.

Voor Brussel en sommige randgemeenten halen de geglobaliseerde CVP + PSC lijsten een resultaat dat contrasteert met de sterkte van de CVP in de Vlaamse gemeenten rond Brussel. Uitschieters in positieve zin zijn de lijst van PSC burgemeester Bauthier te Ganshoren, die 50 % der stemmen behaalt, en van de CVP burgermeester Guns te Sint-Agatha-Berchem die er 30 % der stemmen totaliseert.

### *Kartogram II : BSP-PSB.*

Het BSP-PSB kartogram heeft een totaal ander beeld dan de CVP + PSC kaart. De socialistische partij behaalt duidelijk haar beste resultaat in Wallonië. In tegenstelling tot de CVP in Vlaanderen is de spreiding van de PSB stemmen niet gelijkmatig verdeeld over geheel Wallonië. Waals-Brabant, Luxemburg, de Oostkantons en een deel van de provincie Namen blijven zwakke plekken in de machtspositie die de PSB op gemeentelijk vlak in dit landsgedeelte heeft verworven. De positie van de partij rond de geïndustrialiseerde en dichtbevolkte as Doornik-Bergen-Charleroi-Namen-Luik, — met de beste resultaten in de streek rond Charleroi, het oostelijk gedeelte van de provincie Luik en de as Doornik-Bergen —, vertoont een duidelijke gelijkenis met die van de CVP in Vlaanderen. Het feit dat de PSB enkel in het geïndustrialiseerde Wallonië haar meeste suksessen boekt is er de oorzaak van dat zij zich met heel wat minder absolute meerderheden in de gemeenteraden moet tevreden stellen dan de Vlaamse CVP. Ze behaalt in 66 of 25,2 % van de Waalse gemeenten de absolute meerderheid wat iets meer is dan de helft van het aantal absolute meerderheden die de CVP bekwam.

Ten noorden van de taalgrens zijn de resultaten van de BSP heelwat minder gunstig dan deze behaald door haar Waalse tegenhanger. Het beeld van de BSP in Vlaanderen is moeilijk te vergelijken met dit van de PSC in Wallonië omdat de BSP door het zich systematisch kandidaat stellen in de meeste (82 %) Vlaamse gemeenten duidelijker haar reële sterkte of zwakte laat kennen. Enkel in een paar gemeenten in de provincie West-Vlaanderen en Limburg en vooral in het arrondissement Halle-Vilvoorde — in de meeste gemeenten van het landelijk Pajottenland vormt de BSP coalitie met een andere lijst, of staan haar vertegenwoordigers gewoon op een plaatselijke lijst — is de BSP als dusdanig niet vertegenwoordigd op gemeentelijk vlak. Haar lijsten haalden slechts in 30 of 9,5 % van de Vlaamse gemeenten meer dan 30 % der stemmen wat haar in 8 gemeenten de absolute meerderheid bezorgde.

In vele gemeenten gelegen in het centraal gedeelte van de provincie Antwerpen, het N.-O. van de provincie Limburg en het westelijk deel van de provincie Oost-Vlaanderen blijft ze onder de 15 % grens. Haar beste resultaat bekommt de BSP, net als in het verleden, rond de ge-

industrialiseerde as Mechelen-Rupel-Antwerpen, waar zich in totaal reeds 5 van de 8 bekomen absolute meerderheden situeren.

In het hoofdstedelijk gebied behaalde de PSB-BSP, in de gemeenten Sint-Jans Molenbeek, Anderlecht, Sint-Gillis, Sint-Joost-ten-Node en Evere, haar beste resultaat, zij het dat de score toch minder uitgesproken was dan in 1970.

*Kartogram III : PVV — PLP + PL.*

Uit dit kartogram blijkt dat de PVV-PLP een heel wat zwakkere gemeentelijke basis heeft dan de twee grootste nationale partijen. In iets minder dan de helft (47 %) van de Vlaamse gemeenten en minder dan een derde (30,9 %) van de Waalse gemeenten nam een PVV- of PLP-lijst aan de verkiezingen deel. Haar meeste suksessen behaalde de partij in de arrondissementen Oudenaarde en Doornik, die geografisch op elkaar aansluiten, en in het oostelijk deel van het arrondissement Leuven. Daarbij dient opgemerkt dat de gemeenten waar de partij haar hoogste stemmenpercentage bekomt vaak gemeenten zijn waar ze niet onder haar nationaal nummer aan de verkiezingen deelnam. Het betreft hier vooral plattelandsgemeenten waar een plaatselijke lijstnaam verkozen wordt boven een zuiver politiek etiket, dit is het geval voor zes van de tien gemeenten waar ze de absolute meerderheid behaalde. In het arrondissement Brussel-Hoofdstad nam de PLP-PVV slechts te Jette deel aan de verkiezingen, ze haalde er iets minder dan 6 % der stemmen.

De Brusselse liberale partij (PL) was wel aanwezig in 18 van de 19 Brusselse gemeenten. In de negentiende gemeente, Sint-Pieters-Woluwe, vormde ze coalitie met de gemeentebelangen. Als liberale partij met een eigen « Brussels gezicht » is ze er niet in geslaagd de steun te verwerven van een groot deel van het kiezerskorps. De beste resultaten boekten de burgemeesters van de PL te Koekelberg en Elsene en in mindere mate te Ukkel, in de andere gemeenten ging de PL aanzienlijk achteruit (bijvoorbeeld te Brussel haalde de partij van burgemeester Van Halteren in 1970 nog 23,6 % der stemmen en nu slechts 16,9 %).

*Kartogram IV : Vlaanderen : VU + Vlaamse eenheidslijsten Brussel (4).*

*Wallonië : RW.*

*Brussel : FDF + de lijsten van het Région Bruxelloise.*

---

(4) De Vlaamse eenheidslijsten werden in het kartogram van de VU aangebracht omdat de VU vertegenwoordiging binnen deze lijsten een konstante faktor is die naargelang de positie van de andere Vlaamse partijen in de Brusselse gemeenten door deze laatsten werd versterkt.

De Volksunie heeft zich voor het eerst in 52 % van de Vlaamse gemeenten als partij aan het kiezerskorps aangeboden. De resultaten bewijzen dat ze reeds over een betrekkelijk solide gemeentelijke basis beschikt. Niettegenstaande dat zijn haar uitslagen, net als bij de PVV en als bij vorige gemeenteraadsverkiezingen, op gemeentelijk vlak merkbaar lager dan bij de parlementsverkiezingen nl. 10 % tegen ongeveer 17 % der stemmen bij de parlementsverkiezingen. In vergelijking met de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 heeft ze echter een vooruitgang geboekt van 0,93 % (5). In 18 % der Vlaamse gemeenten bekomt ze meer dan 15 %. Haar beste resultaten zijn te situeren in het Waasland, in de streek rond Aalst, het arrondissement Antwerpen en in enkele strategisch belangrijke gemeenten in de omgeving van Brussel zoals Steenokkerzeel, Tervuren en Grimbergen.

In de gemeenten waar de Volksunie zich kandidaat stelde bij de gemeenteraadsverkiezingen behaalde ze haar grootste gemiddelde in de provincie Antwerpen met 16,9 %, de laagste gemiddelden behaalde ze in Limburg (12,5 %) en vooral in het arrondissement Leuven met 9,8 %. Voor het gehele land bedroeg het gemiddelde 14,3 %.

De Vlaamse eenheidslijsten (voor de samenstelling hiervan zie tabel I) behaalden doorgaans minder dan 10 % van de Brusselse stemmen. In de randgemeenten was de stemmenoogst wel groter maar vergeleken met hun franstalige tegenstrevers, voor wie ze het Vlaamse alternatief vormden, kwamen ze er maar pover van af en dit mede ten gevolge van het selectief opkomen van CVP en BSP/Rode Leeuwen lijsten.

Het RW is de grote verliezer in Wallonië. In de eerste plaats omdat slechts in 46 of 17,5 % der 262 Waalse gemeenten een duidelijke RW-lijst aan de verkiezingen deelnam. In de provincie Luxemburg was er geen enkele uitgesproken RW-lijst en in Namen slechts een lijst in vijf gemeenten. In de tweede plaats omwille van het geringe resultaat dat de RW-lijsten behaalden in de gemeenten waar ze wel aan de verkiezingen deelnamen nl. in het arrondissement Nijvel 11,1 %, in de provincie Henegouwen 10,8 %, in de provincie Luik 10,9 % en in de provincie Namen 5,4 % gemiddeld van het totaal der uitgebrachte stemmen in de gemeenten. Haar hoogste scores bekwam de partij te Charleroi en in de directe omgeving van de stad met een gemiddelde van 16,4 % der geldige stemmen.

Waar het RW de verliezer was in Wallonië is het FDF de overwinnaar te Brussel. Met meer dan 30 % der stemmen is ze de sterkste partij binnen de 19 gemeenten, hiermee behaalt ze de absolute meerderheid te

---

(5) *Vergelijking van de resultaten van de parlementsverkiezingen van 1968, 1971 en 1974 met de uitslagen der gemeenteraadsverkiezingen 1970 en 1976 voor Vlaanderen, onuitgegeven stencil, afdeling Politologie KU Leuven, 1976.*

**TABEL I**  
**Samenstelling van de Vlaamse eenheidslijsten**

Vlaamse eenheidslijsten	CVP	Rode Leeuwen	PVV	VU	Onafhankelijken
<b>I. Brussel</b>					
Anderlecht . . . . .			x	x	
Brussel . . . . .		x	x	x	
Elsene . . . . .	x	x	x	x	
Etterbeek . . . . .	x	x	x	x	
Evere . . . . .			x	x	x (Kat)
Ganshoren . . . . .		x	x	x	x
Jette . . . . .					
Koekelberg . . . . .	x	x	x	x	
Oudergem . . . . .	x		x	x	
Schaarbeek . . . . .	x	x	x	x	
Sint-Agatha-Berchem . . . . .		x	x	x	
Sint-Gillis . . . . .	x	x		x	
Sint-Jans-Molenbeek . . . . .		x	x	x	
Sint-Joost-ten-Node . . . . .			x	x	
Sint-Lambrechts Woluwe . . . . .	x		x	x	
Sint-Pieters-Woluwe . . . . .			x	x	x (BSP)
Ukkel . . . . .	x	x	x	x	
Vorst . . . . .	x	x	x	x	
Watermaal-Bosvoorde . . . . .	x	x	x	x	
<b>II. Randgemeenten</b>					
Drogenbos . . . . .				x	x
Kraainem . . . . .	x	x	x	x	x
Linkebeek . . . . .	x			x	
Sint-Genesius-Rode . . . . .					
Wemmel . . . . .					
Wezembeek-Oppem . . . . .	x	x	x	x	

**TABEL II**

**Politieke samenstelling van de lijsten, in de randgemeenten,  
die opteren voor aansluiting bij het Brussels gewest**

	PSC	PSB	PL	FDF	Onafhankelijken
Drogenbos . . . . .			x	x	x
Kraainem . . . . .					
Linkebeek . . . . .			x	x	x
Sint-Genesius-Rode . . . . .	x		x	x	x (PSB)
Wemmel . . . . .			x	x	
Wezembeek-Oppem . . . . .	x	x	x	x	



Etterbeek, Oudergem, Sint-Pieters-Woluwe en Schaarbeek. Buiten de Brusselse agglomeratie haalde het FDF in de randgemeente Kraainem 41 % der uitgebrachte stemmen haar beste resultaat, minder krachtige resultaten bekwam ze te Tervuren, Vilvoorde en Overijse.

Ip vijf van de zes randgemeenten stonden Francofone eenheidslijsten (voor de samenstelling zie tabel II), die opteerden voor de aansluiting bij het Brussels gewest tegenover Vlaamse partijlijsten en/of eenheidslijsten. Te Linkebeek, Wemmel en Wezembeek-Oppem bekwamen ze de absolute meerderheid, niet in Drogenbos en Sint-Genesius-Rode.

In de nieuwe gefusioneerde gemeenten in de directe omgeving van Brussel waar eveneens lijsten werden ingediend die opteerden voor de aansluiting bij het Brussels gewest, nl. de Région Bruxelloise-lijsten, bekwam slechts de lijst te Beersel iets meer dan 17 % der stemmen, in de andere gemeenten behaalden ze minder dan 15 %, dit is mede het gevolg van de uitbreiding van de gemeenten waardoor het gewicht van de Nederlandssprekenden t.o.v. de totale bevolking werd versterkt.

*Kartogram V : stemmenpercentages behaald door de plaatselijke lijsten.*

Als plaatselijke lijsten werden hier die lijsten genomen die niet onder een nationaal nummer aan de verkiezingen hebben deelgenomen en waar bij een aantal personen van de lijst deel uitmaken die zich niet direkt tot een of andere politieke formatie bekennen.

Om het zo zuiver mogelijk te houden werden de stemmenpercentages bekomen door andere lijsten met een nationaal nummer (nl. KPB, UDP-EVA), Amada, en de kartellijsten samengesteld uit uitsluitend politieke partijen, niet mee in dit kartogram opgenomen.

Dit laatste kartogram is zowat komplementair aan de vier vorige. In de gemeenten waar de grote partijen gaan lopen zijn met de meeste stemmen blijft er nog slechts weinig over voor de plaatselijke lijsten. De spreiding der stemmen bekomen door deze lijsten is niet meer zo gelijkmatig, vooral niet wat de Vlaamse provincies betreft. In West-Vlaanderen behalen in 25 % der gemeenten of in 16 gevallen op de 64, de plaatselijke lijsten de absolute meerderheid. West-Vlaanderen wordt gevolgd door Limburg met 18 % van het aantal gemeenten ; het minste sukses hadden deze lijsten in Vlaams-Brabant waar slechts in 6 % van de gemeenten dergelijke lijst de absolute meerderheid bekwamen. Het aandeel der plaatselijke lijsten ten aanzien van het totaal der neergelegde lijsten lag echter nog betrekkelijk hoog nl. 30 % t.o.v. 60 % voor de partijlijsten in Vlaanderen en 45 % t.o.v. 55 % voor Wallonië. Vooral in de provincies Namen, Luxemburg, de Oostkantons en Waals Brabant gaan die lijsten met heelwat stemmen lopen.

In 40 % der Waalse gemeenten hebben niet zuivere partijlijsten gezamenlijk de absolute meerderheid behaald, in het arrondissement Nijvel zelfs in 70 % der gevallen, daartegenover staat de provincie Henegouwen met slechts 11 % der gemeenten in dit geval.

Voor Brussel is de invloed van de plaatselijke lijsten traditioneel beperkt. Enkel in drie gemeenten nl. Oudergem — de lijst van PLP burgemeester Delforge —, Watermaal-Bosvoorde — coalitie PSC en Gemeentebelangen —, en te Sint-Pieters-Woluwe — coalitie PL en Gemeentebelangen — behalen deze lijsten, die in die gemeenten een duidelijke partijpolitieke inbreng hebben, meer dan 15 % der stemmen. In 7 der negentien gemeenten heeft er geen enkele dergelijke lijst haar kandidatuur gesteld.

## 2. Evolutie in de aard der verkiezingsgestalte (6).

Bij het bepalen van de verkiezingsgestalte wordt aangeduid in welke gemeenten de plaatselijke belangen en in welke gemeenten de nationale oriëntaties overwegen. Dit kon bereikt worden door het plaatsen van elke gemeente op een schaal. Het meetinstrument om dit vast te stellen, is eensdeels het geheel van de in competitie tredende partijen of lijsten en anderdeels de reële aanwezigheid in het kiezerskorps van elk van deze lijsten om een zetel in de gemeenteraad te veroveren en vertegenwoordigend op te treden.

De globale schaal omvat vijf categorieën :

1. Verkiezingen zonder strijd.
2. Uitsluitend plaatselijke verkiezingsgestalte.
3. Overwegend plaatselijke verkiezingsgestalte.
4. Gemengde verkiezingsgestalte.
5. Overwegend Nationale verkiezingsgestalte.

Deze eenvoudige gestelde klassifikatieschaal is in de praktijk zeer moeilijk eenvormig te handhaven. Er zijn dan ook heelwat uitzonderingen in acht genomen.

De eerste categorie : verkiezingen zonder strijd is duidelijk en precies. Het kiezerskorps is bij de samenstelling van de gemeenteraad niet tussengekomen.

De tweede categorie : uitsluitend plaatselijke lijsten, berust op het feit dat bij de lijsten geen enkele verwijzing naar nationale partijen voorkomt.

---

(6) Voor een vergelijking tussen 1964 en 1970 zie : DEWACHTER W., « Rustige gemeenteraadsverkiezingen op 11 oktober 1970 : ongelijke politieke participatie en besluitvorming ». In : *Res Publica*, 1973 (XV), nr 5, blz. 840-843.

De derde categorie — de overwegend plaatselijke verkiezingsgestalte, hierbij werd als criterium genomen dat er wel namen van nationale partijen mogen voorkomen, maar hoogstens één enkele nationale partij mag gemeenteraadszetels behalen.

De vierde categorie, nl. deze der gemengde verkiezingsgestalte, heeft als criterium dat zowel nationale lijsten als plaatselijke lijsten in competitie treden en zetels behalen.

De vijfde categorie van de overwegend nationale verkiezingsgestalte is als volgt uitgewerkt — enkel lijsten van de nationale partijen treden in competitie, ofwel zijn er ook nog plaatselijke lijsten, maar haalt geen enkele van deze plaatselijke lijsten een zetel (7).

Tabel III geeft per provincie het procentueel aantal gemeenten in elk der categorieën weer voor de verkiezingen van 1970 en 1976.

Het is heel duidelijk dat de eerste verkiezingen in de nieuwe gemeentelijke entiteiten een breuk veroorzaakt hebben t.a.v. de verkiezingsgestalte in het verleden.

Hier wordt bevestigd dat de schaalgrootte en hiermee verbonden het inwonersaantal een medebepalende faktor is met betrekking tot de verkiezingsgestalte.

Door het fusioneren van de vele kleine gemeentelijke eenheden in grotere gehelen is de eerste categorie nl. de verkiezingen zonder strijd, verdwenen op één uitzondering na : de niet gefusioneerde Limburgse taalgrensgemeente Herstappe (113 inwoners).

Zowel voor Vlaanderen als voor Wallonië treedt er een verschuiving op in alle categorieën. De totale verschuiving (nl. de som van de vooruitgang of achteruitgang in alle categorieën) is een stuk groter in Vlaanderen dan in Wallonië nl. 56 % tegen 44,5 %. De verschuiving is er ook verdergaand. Waar men logisch zou verwachten dat er door het fusioneren van de vele kleine gemeenten die voorheen binnen de categorieën van verkiezingen zonder strijd en uitsluitend plaatselijke verkiezingen vielen met gemeenten met voordien een overwegend gemengde of uitsluitend nationale verkiezingsgestalte, een concentratie zal optreden van gemeenten binnen de middencategorieën, dan is dit duidelijk niet het geval voor Vlaanderen. De winst als gevolg van de verschuiving situeert zich volledig in de twee hoogste categorieën nl. 41,8 bij de gemengde gestalte en 14,2 bij de overwegend nationale en dit vooral ten koste van de uitsluitend plaatselijke gestalte die liefst een daling ondergaat van 36,5 % waardoor ze nagenoeg tot uitzondering geworden is.

---

(7) Voor meer uitleg over de werkwijze zie : DEWACHTER W., « Gemeenteraadsverkiezingen en verstedelijking » in : *De politieke zeggingskracht van de gemeenteraadsverkiezingen*, Antwerpen, 1970, blz. 18-26.

In Wallonië is de verschuiving logischer nl. een stijging van 6,3 % bij de overwegend plaatselijke — en 38,2 % bij de gemengde gestalte. De drie uiterste categorieën dalen, met de grootste daling bij de categorie der verkiezingen zonder strijd die hiermee volledig verdwijnt, de

TABEL III

De verkiezingsgestalte bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 en 1976.  
Procentuele cijfers

Provincie-Gewest Rijk	Jaar	Zonder strijd	Uitsluitend plaatselijk	Overwegend plaatselijk	Gemengd	Overwegend nationaal
West-Vlaanderen	1970	6,0	39,0	25,8	14,3	14,9
	1976	0,0	10,9	10,9	50,0	28,1
Oost-Vlaanderen	1970	7,5	35,2	21,6	15,8	19,9
	1976	0,0	0,0	6,2	61,6	32,3
Antwerpen	1970	4,2	29,2	24,3	18,0	24,3
	1976	0,0	0,0	5,2	52,0	42,8
Limburg	1970	8,1	61,0	16,2	5,1	9,6
	1976	2,3	4,6	15,9	52,3	25,0
Vlaams-Brabant	1970	3,4	38,9	19,2	16,3	22,2
	1976	0,0	1,5	3,1	64,6	30,8
Vlaanderen	1970	5,9	39,7	21,5	14,4	18,5
	1976	0,3	3,2	7,6	56,2	32,7
Brussel	1970	—	—	—	10,5	89,5
	1976	—	—	—	21,0	79,0
Waals-Brabant	1970	10,2	30,6	22,2	11,1	25,9
	1976	0,0	29,6	22,2	44,4	3,7
Henegouwen	1970	14,2	17,5	14,0	9,9	44,4
	1976	0,0	0,0	5,8	56,5	37,7
Namen	1970	25,2	49,0	8,4	2,0	15,4
	1976	0,0	28,9	26,3	31,7	13,2
Luxemburg	1970	15,7	59,8	7,9	3,1	13,5
	1976	0,0	27,3	34,1	27,3	11,4
Luik	1970	15,5	28,1	16,5	7,6	32,3
	1976	0,0	14,3	17,9	50,0	17,9
Wallonië	1970	17,1	35,2	12,8	6,5	28,4
	1976	0,0	16,4	19,1	44,7	19,9
Rijk	1970	12,6	36,7	16,1	9,5	25,1
	1976	0,2	8,9	12,4	50,0	28,5

uitsluitend plaatselijke gestalte omvat met 16,4 % nog een aanzienlijk deel der Waalse gemeenten.

Te Brussel is er eveneens een verschuiving gebeurd in de richting van de gemengde verkiezingsgestalte. In deze categorie vallen nu vier van de Brusselse gemeenten tegen slechts twee in 1970.

De verschuiving in de verschillende landsdelen heeft tenslotte voor gevolg gehad dat in het huidige België de gemengde verkiezingsgestalte duidelijk domineert. In de helft der gemeenten heeft de Belg geopteerd voor de nationale partijen tesamen met doorgaans één plaatselijke lijst

en in nog eens meer dan de helft der overblijvende gemeenten gaf hij zijn steun uitsluitend aan de nationale lijsten.

Aan de hand van de verkiezingsgestalte wordt duidelijk dat de politieke partijen hun greep op de gemeente aanzienlijk verstevigd hebben en dit het duidelijkst in Vlaanderen. Dit houdt in dat de partijen in de toekomst in staat zullen zijn van het gemeentebestuur in de door hen gewenste zin te dirigeren en ze eveneens de uitslagen der gemeenteraadsverkiezingen, nog duidelijker dan voorheen, zullen weten te hanteren als een goed of afkeuring van hun partijbeleid.

TABEL IV  
Gemiddeld aantal lijsten per gemeente : vergelijking 1970-1976

Provincie - Gewest - Rijk	1970	1976	Verschil
West-Vlaanderen . . . . .	2,90	3,67	0,77
Oost-Vlaanderen . . . . .	3,02	4,20	1,18
Antwerpen . . . . .	3,56	4,61	1,05
Limburg . . . . .	2,86	3,82	0,96
Vlaams-Brabant . . . . .	3,23	4,40	1,17
Vlaanderen . . . . .	3,16	4,19	1,03
Brussel . . . . .	7,16	7,31	0,15
Waals-Brabant . . . . .	2,71	3,81	1,10
Henegouwen . . . . .	2,53	4,28	1,75
Namen . . . . .	2,02	3,53	1,51
Luxemburg . . . . .	2,23	3,43	1,20
Luik . . . . .	2,50	3,76	1,26
Wallonië . . . . .	2,37	3,81	1,44
Rijk . . . . .	2,71	4,12	1,41

De schaalvergroting op gemeentelijk niveau is er eveneens oorzaak van dat er een uitbreiding heeft plaatsgehad in het aantal lijsten dat zich gemiddeld per gemeente voor het kiezerskorps presenteert. Uit tabel IV blijkt dat het gemiddelde aantal lijsten per gemeente in Vlaanderen van een grotere orde is dan in Wallonië nl. 4,2 tegen 3,8. De stijging in het aantal lijsten per gemeente vergeleken met de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 is echter groter in Wallonië dan in Vlaanderen nl. een toename van 1,4 tegenover 1,0 lijsten gemiddeld per gemeente, hierdoor wordt het verschil tussen Vlaanderen en Wallonië dat in 1970 nog 0,8 bedroeg nu gehalveerd tot 0,4.

De toename van het aantal lijsten per gemeente betekent niet dat er bij de laatste verkiezingen meer kandidaten waren voor een gemeenteraadszetel, wel dat er meer kandidaten waren per gemeenteraadszetel. Het is duidelijk dat door de fusie-operatie het aantal beschikbare gemeen-

teraa-dzetels is gedaald, zo is bijvoorbeeld in de provincie Antwerpen — een provincie waar een groot aantal gemeenten niet werden gefusio-neerd — het aantal beschikbare gemeenteraadzetels gedaald met 6,5 % (1964 vroeger tegen 1837 nu) in Oost-Vlaanderen is er een daling van 43,7 % (2.731 vroeger tegen 1.537 nu). Voor het gehele land ligt de daling nog hoger nl. 46,9 % of 23.936 beschikbare zetels in 1970 tegen 12.712 bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen.

Hieruit kunnen we besluiten dat indien het aantal lijsten per gemeente niet was toegenomen de actieve deelname van de burgers, door kandidaat-stelling, aan de gemeentelijke democratie als gevolg van de fusieoperatie aanzienlijk zou gedaald zijn.

Een positief gevolg van de uitbreiding van het aantal lijsten is het feit dat de keuzemogelijkheid voor heelwat burgers is toe-genomen. In vele kleine gemeenten waren er geen verkiezingen of moest men zijn keuze beperken tot twee lijsten, door de opname bin-nen een grotere entiteit is dat nu gewoonlijk niet meer het geval.

Dat het aantal lijsten per gemeente in Wallonië lager ligt dan in Vlaan-deren kan waarschijnlijk mede verklaard worden door het feit dat de gemiddelde gemeente in Wallonië minder inwoners telt dan in Vlaand-eren (8) en als gevolg hiervan het aantal gemeenteraadzetels t.o.v. het inwonersaantal groter is zodat men er met verhoudingsgewijs minder lijs-ten ongeveer evenveel kandidaten heeft per aantal inwoners.

Uit de tabel blijkt duidelijk dat de provincies die het minst geïndus-trialiseerd zijn het laagste aantal lijsten gemiddeld per gemeente hebben, voor Vlaanderen is dat Limburg en West-Vlaanderen, voor Wallonië : Luxemburg en Namen.

De vrij hoge toename van het gemiddeld aantal lijsten, nl. 1,4 per gemeente voor het gehele Rijk is vooral het gevolg van de schaalvergro-ting der gemeenten, vooral in Wallonië waar de talrijke kleine gemeenten nagenoeg verdwenen zijn, waardoor de competitie binnen de nieuwe gemeenten is toegenomen (9).

### Besluit.

De verkiezingsuitslagen zijn in zekere mate een weergave geworden van de mogelijkheden die de fusieoperatoren er hebben in gestopt. De operatie

(8) Zie tabel II : Indeling van de gemeenten volgens hun inwonersaantal vóór en na de samenvoegingen, bekrachtigd door de wet van 30 december 1975, in de bijdrage van R. Maes in dit nummer.

(9) Voor de relatie tussen grootte van de gemeente en competitie zie : AIKEN M. en VAN HASSEL H., « Stabilliteit en competitie in de politieke beleidsstructuur van de gemeente », in : *De politieke zeggingskracht van de gemeenteraadsverkiezingen*, Antwerpen, 1970, blz. 107-153.

heeft aan de politieke partijen de kans gegeven van het nationale vlak nog verder door te stoten naar het gemeentelijk niveau toe. Voor Vlaanderen kon de CVP en voor Wallonië de BSP, profiteren van de talrijke kristelijk, respektievelijk socialistische, basisorganisaties die een sterke positie hadden in die landsgedeelten. Door de grote rekruteringsmogelijkheid waarover elk van deze partijen in hun landsdeel beschikten, waren ze in staat om de meest waardevolle mensen uit de oude nog niet gefusioneerde gemeenten op hun lijsten te plaatsen. Dat de CVP de sterkste partij is in Vlaanderen en BSP de sterkste in Wallonië, komt dan ook niet als een verrassing. Kleinere partijen als de VU, PVV-PLP en RW behaalden niet het succes dat we van hen bij de parlementsverkiezingen gewoon zijn. De gemeentelijke inplanting van deze partijen is duidelijk beperkter dan deze van de grote partijen als de BSP, CVP en het FDF te Brussel. In Wallonië is, met inbegrip van de PSC, de sterkte van de kleine partijen nog veel beperkter dan in Vlaanderen.

Voorals in het Nederlandssprekend gedeelte van dit land zijn de partijen de gemeentepolitiek gaan domineren, in het franssprekend gedeelte is dit enkel het geval in de geïndustrialiseerde en dichtbevolkte noordelijke helft. In de landelijke gemeenten van Wallonië, vooral Luxemburg, Namen en de Oostkantons, vertoeven de politieke partijen nog in tal van gemeenten op de achtergrond.

De verschuiving die zich in België heeft voorgedaan met de jongste verkiezingen van een eerder plaatselijk naar een meer uitgesproken partijpolitieke gedaante is eveneens af te lezen uit de evolutie die de verkiezingsgestalte heeft doorgemaakt. De gemengde en de overwegend nationale verkiezingsgestalte waarin het partijpolitiek element overweegt, nemen samen 78,5 % van de gemeenten voor hun rekening tegen slechts 34,6 % in 1970.

Als gevolg van de schaalvergroting van de gemeenten en het politiseren van de verkiezingen is het competitief karakter van de gemeenteraadsverkiezingen in de meeste gemeenten toegenomen. Naast een uitbreiding van de keuzemogelijkheid voor de burgers kan dit er toe bijdragen dat de circulatie van het politiek personeel aan het hoofd van de gemeenten wordt versneld.

Hoogst waarschijnlijk zullen de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1976 de geschiedenis ingaan niet alleen als de eerste verkiezingen met betrekking op de nieuwe en grotere gemeentelijke entiteiten maar ook als de verkiezingen die een grondige wijziging hebben gebracht in de aard zelf van de politieke konstellatie van de meeste gemeenten.

**Summary : The new political map of Belgium.**

*The present article draws a map of the results that the major Belgian political parties, as well as strictly local candidates have obtained in the local elections of october 10, 1976.*

*These first elections within the newly merged municipal circumscriptions have substantially altered the nature of the lists of candidates. Henceforth, the local-scale political image shows a strong similarity with the image, seen in general elections. The two most important political formations, the CVP (Christelijke Volkspartij ; Christian Democrats) in the Flemish part of the country, and the PSB (Parti Socialiste Belge ; Socialist Party) in the Walloon part, each maintain the dominant position in their respective territory. In the electoral district Brussels-Capital, the FDF (Front Démocratique des Francophones ; french-speaking Brussels federalist party) has strengthened its position in comparison with the former local elections of 1970.*

*The evolution in the local electoral process shows that the party-political influence has become decisive in most communes, whereas before, and mainly in the many small size communes, the purely local character was preponderant. In these latest local elections, the average number of lists of candidates has increased ; therefore, one may say that the mergers of communes have had a positive effect on the actual possibilities for electoral competition.*

